

SOLTÉSZ MÁRTON

Mándy-sztereográfia

Az „új személyesség” szívmelengető példája

Darvasi Ferenc: *Köztünk vagy* – Beszélgetések Mándy Ivánról

„...na nem akként, hogy pontos fogalmaim lettek volna róla, mit akarok kezdeni ezzel a témával, hogy, teszem azt, írok majd egy tanulmányt, foci a kortárs magyar irodalomban, vagy valami hasonló címmel, nem, bár elsősre az volt a sejtésem, ide fogok kilyukadni...”

(Darvasi Ferenc: *Mándy-szubsjektív*)

Régen (vagy talán sosem) volt példa arra, hogy „szekunder” irodalmat (írókról, szépirodalomról szóló szakmunkát) egyhuzamban olvastam volna végig; s most Darvasi Ferenc *Köztünk vagy* című kötetével egyszer csak így jártam. Évek óta figyelem, miként jelennek meg itt-ott Mándy személyével, írásművészetével, hatásával és utóéletével kapcsolatos beszélgetései, de hogy mindezek egy csokorba szedve végül egy ilyen jól komponált kötetbe torkollnak majd: sosem hittem volna. És most tessék!

Előrebocsátom: mióta újraindult a legendás *Tények és Tanúk* sorozat, alig olvasok egyebet, mint naplót, visszaemlékezést, portrét, interjút és vallomást – egyrészt mint a sorozat újabb kötetének sajtó alá rendezője, másrészt mint elbűvölt, az átpoétizált valóságba beléfeledkező, pletykaéhes, boldog olvasó. Darvasi Mándy-regénye (vagy ha tetszik, „sztereográfiája”) előtt Zimándi Pius ’44–45-ös feljegyzéseit habzsoltam, vele párhuzamosan a *Köztünk vagy* lapjain rendre visszatérő Király István és Eötvös Collegista társa, Julow Viktor naplóit, a Szabó Dezső-monográfus Nagy Péter leányához írott emlékiratát, valamint az ’56-os Heltai György portrévallomásait szerkesztettem, kommentáltam; s mire mindezeknek a végére értem, már postaládámban hevert Réz Pál „hangos memoárja”, a *Bokáig pezsgőben*.

Hogy mitől lett hirtelen ilyen átütő divatja a *non-fiction*nek? Ki tudja. Én – úgy is, mint olvasó és úgy is, mint Csalog-kutató – mindenesetre örülök e ténynek, s reménykedem, hogy ez a megéltékült érdeklődés a *Parasztregény* írójának is új reneszánszt ígér.

A *Köztünk vagy* kötet összesen húsz beszélgetést tartalmaz, méghozzá oly rafináltan fölépítve, hogy nemcsak a kérdések és válaszok, de a mottók és a dedikációk is párbeszédre lépnek. „Egy lepasszolt focista” – olvassuk a Márványi Juditnak dedikált *Pálya szélén* címlapján, a Nemes Nagy Ágnesnek és Lengyel Balázsnak küldött *Régi idők mozija* előzéklapján pedig ezt: „egy lepasszolt mozigépész”. Mindez, annak rendje és módja szerint, egyetlen oldalpár tükrében. Ám a fölépítés slusszpoénja csupán a következő oldalon csattan, amikor a Lator-interjú mottójaként idézett Lengyel Balázs-cikk első sorát olvassuk: „Együtt írtunk, lepasszolt, kiiktatott írók a személyi kultusz idején.” S e meglepetések, kimódolt szövegkapcsolatok egymást érik a könyvben, egyetlen percre sem hagyván ellankadni az olvasó figyelmét. Gondolom, túl a gyönyörködtetésen, hasonló szerepet töltenek be a kötet grafikai-tipográfiai megoldásai is – a szövegközlések eltérő (gépiratot mintázó) szedése, az átgondolt, szelős tördelés –; egyáltalán: az a számtalan filológiai-textológiai csemege (levelek, dedikációk, sosem látott fényképek), melyekkel az adatközlők ajándékozták meg az író-szerkesztőt.

Író-szerkesztőt mondtam, éspedig joggal, hiszen Darvasi prózaíróként közelít tárgyához, akként is kezeli-komponálja nyersanyagát. Ezért lehet e kötet ilyen olvasmányos, dacára annak, hogy ugyanakkor valódi tudományos eredményeket szállít a platóni dialógusok mintájára – s így szinte észrevétlenül avattatunk be Mándy világába a peripatetikus iskola ősi receptje szerint. Egyébként ez a megoldás mintha lassanként tendenciává erősödne kortárs irodalomértésünkben; gondol-

junk csupán Thimár Attila Ottlik-könyvének („*Budának szemtanúja vagyok*”, 2015) záró fejezetére, amely váratlanul dialógusformát ölt, a PIM fesztelenül könnyed és közérthetősége ellenére roppant érdekfeszítő Rejtő-kalauzára (*Az ellopott tragédia*, 2015), Tóth László *Határsértők* című, kettős portrét sorát fölvonultató kötetére (2015) vagy akár – tisztesség ne essék – az én két utóbbi könyvemre. Mintha – idősebb pályatársaink példáján felbuzdulva – mi, fiatalok is kezdenénk ráérezni végre a szakmaiság és az olvasmányosság arányának fontosságára, a személyesség hitelesítő esszenciájára; mintha ismét lépéseket tennénk a rendszerváltozás óta teljességgel figyelmen kívül hagyott olvasóközönség irányába...

Tarján Tamás például – mai divatos szóval élve – szinte végig „szelfizik”, azaz Mándy örven önmagáról mesél, ám e gyakorlat egyetlen pillanatra sem válik öncélúvá, sőt: éppen hogy minden áltudományos okfejtésnél tanulságosabb gesztus ez az adatközlő részéről. Hiszen mégiscsak korunk egyik legismertebb kritikusának, legérzékenyebb és -termékenyebb irodalom- és színházelemzőjének Mándy-képe, Mándy-élménye bontakozik ki, tárul elibénk e beszélgetést olvasva. Hasonló a helyzet Márványi Judittal, „nagy idők nagy tanújával”, aki ha nem mesélné el újra a Sík Endrével és Kardos Györggyel kapcsolatos kiadói „élményeit”, talán sosem juttatja eszembe, hogy van valahol a Csalog-hagyatékban egy életútinterjúból formált portréja (OSZK Kt. Fond 445/298.), mely azóta sem jelent meg sehol, s amelyben szintén emlegeti *A pálya szélén* szerzőjét. (Talán egy nap, ha az örökösökkel közös erőfeszítéseimet siker koronázza, napvilágot láthat még ez is...)

Többször is elhangzik a könyvben, hogy Mándyról – Erdődy Edit 1992-es pályaképét leszámítva – mindmáig nem készült igazán elmélyült, átfogó monográfia. Hát most, azt hiszem, túlzás nélkül állíthatjuk, hogy valami azzal rokon, azt kiváltó, a műfaj szükséges megújulása felől tekintve akár monográfiának is nevezhető tünemény született. Persze: több is, kevesebb is egyúttal. Kevesebb, hiszen nincsenek benne könyvészeti adatok, sokan inkább életrajzi, mint esztétikai szempontok szerint közelítenek hősünkhöz, s a recepció is csupán nagy vonalakban kerül ismertetésre... Ugyanakkor több is, amennyiben „lván”, e sokszólamú könyvmű központi figurája már-már regényhősként lép elénk. Ács Margit szavaival: „egy ember, aki kilóg a világból. Nem hős, mégis azt a gondolatot személyesíti meg, hogy jogunkban áll gyengének, komolytalannak lenni.”

S ezzel Darvasi, a *Mándy-szubjektív* Király István-díjas szerzője mindjárt két, az adatközlők által szorgalmazott célt látszik megvalósítani egyszerre: Mándy-követő prózaíróként pont „az Öregről” ír dokuregényt, s egyúttal – finoman, érzékenyen – összegyűjti egy leendő monográfia teljes szempontrendszerét. (És mennyivel jobb – teszem hozzá sietve –, hogy a tudományos művek szerzőivel ellentétben Darvasinak és beszélgetőtársainak nem kell válaszokat gyártaniuk, sem indokolni, alátámasztani, érveket sorakoztatni föl e különös poétika ellen vagy mellett, csupán föltenni az időszerűnek érzett kérdéseket! Mennyivel kevesebb preconcepció, fals hang, maszatolás és erőszakot érzelhető e gyűjtemény darabjait ízlelgetve, mint a tudományos igényű – *szakmai* kérdésekre *szakmai* válaszokat kereső-erőltető – munkákban!)

Tulajdonképpen úgy tűnik: éppen erre a könyvre volt szükség – pontosabban: e külön-külön készült és publikált interjúk egybegyűjtésére –, hogy a Mándy-életművel kapcsolatos fölvetések és tények sora végre egybeérjen! Sokféle vélemény elhangzik például hősünk és a nosztalgia viszonyáról; vannak, akik tagadják e különös érzület – ha tetszik: szemléletmód, nyelvi magatartás – jelenlétét, mások megcsodálják, megint mások az életmű tehertételeként számítják fel. S akkor egyszerre megszólal Simon Judit, az özvegy – kinek szava egy esztétikai disputában minden bizonnyal súlytalan volna, ám amikor e különleges filológiai regénykísérletben Mándyról, az *irodalmi hősről* van szó, alig képzelhető el nálánál hitelesebb tanú –, és azt mondja: Iván „nem ment vissza soha a Fiumei útra körülnézni, nosztalgiazni. Magát a nosztalgia szót sem szerette.” Vagy ott van Vojtek Éva, a Különlegességi Cukrászda egykori kisasszonyának megállapítása, mely szerint Mándyt „nem a történet foglalkoztatta, hanem az, ahogy előadták”. Nekünk, irodalmároknak e „tétel” persze közhely. De micsoda súlya van, ha végre egyszer az irodalom célközönsége, az Olvasó mondja ki ezt a mondatot!

A legérdekesebbek számomra mégis az írók közvetett – időn s téren átívelő – pengeváltásai voltak. Hogy csupán egyetlen példát említsek: Márton László nagy hittel és meggyőződéssel állítja, hogy „A 80-as években, amikor némileg bizony erőltetetten, harsányan és agresszíven elkezdődött a posztmodern korszak, ő [mármint Mándy] azzal is szembeszegült. Amíg élt, tanúságot tett, hogy

másként is lehet írni.” Mire én – egy távoli emléktől vezérelve – lekapom a polcra a Holmi 1996/5-ös számát, és a 742. oldalon mosolyogva olvasom Kornis Mihály nagy vitát kavart, az interjúkötet számos elbeszélője által idézett esszéjében, hogy „Mándy az első posztmodern írónk”...

És ha már a tér-idő viszonyt említettem, hadd idézzem egy mondat erejéig Kántor Pétert is, aki szerint hősünk prózaművészetében „Az idő örökösen kiterül: mint egyik szobából a másikba, úgy lépünk a jelenből a múltba és vissza. Ilyet a magyar irodalomban Mándy előtt nem csinált senki.” Csupán egyetlen személyes vonatkozással egészíteném ki mindezt. Tisztán emlékszem, hogy egyetemistaként, *A villamos* című klasszikust először olvasva, önkéntelenül a Janisch Attila-féle *Hosszú alkonyra* asszociáltam. Abban ugyanis, ahogy e '97-es művészfilm főhőse, Törőcsik Mari a vidéki vendégfogadó szobáinak, szekrényeinek ajtait nyitogatva múlt és jövő síkjai közt botorkál – én egyértelműen Mándy hatását lokalizáltam. Nem hiába mondja hősünk fordítója, John Bátki, hogy „igazából költőnek és filmesnek” tartja Szabó István *Szerelmesfilmjének* egykori orvos-figuráját. Hiszen ha nincs is közvetlen hatás Mándy prózája és Janisch filmművészete között, azért a technikai párhuzam önmagáért beszél.

Visszatérve Darvasira: komisz helyzetben találhatják magukat a *Köztünk vagy* adatközlői, midőn e mesterien szerkesztett kiadványt a kezükbe veszik. Mert ugyan melyikük számolt Darvasi, az író személyével (művészi érintettségével), amikor felelni próbált a szerkesztői kérdésre: „kit (kiket) tekinthetünk Mándy rokonának, követőjének”? Gelléritől és Cholnoky Viktortól Cserna-Szabó András és Németh Gáboron át Kukorelly Endréig számos kortárs alkotó neve elhangzik – éppen csak a narratív szálakat mozgató redaktoré hiányzik a sorból. Pedig – amint erre az első „hivatalos” Mándy-novellát jegyző Vörös István találóan rámutat – már maga „az, hogy most itt beszélgetünk róla, és hogy ez az interjú egy sorozat része, azt jelzi, hogy Mándy túljutott azon a purgatóriumon, ami a haláluk után vár állítólag a szerzőkre”.

Engedtessek meg hát, hogy – zárva soraimat – felhívjam figyelmüket Darvasi Ferencre, az *Elválók* című novellagyűjtemény szerzőjére. Higgyék el: nem az árukapcsolás szándéka vezet, amikor arra kérem Önöket, hogy a *Köztünk vagy* kötetel párhuzamosan vegyék kezükbe nemzedéktársam 2012-es könyvét is! A borítón vasúti sínek, váltók, kanyargó vezetékek, rozsdás traverzek, a fülön Grecsó Krisztián ajánló sorai: „Házmesterek, előtáncoló, paprikajancsik, megcsalt férjek és elfeledett feleségek: a mi életünkről, a mi kis életünk intim pillanatairól ír Darvasi Ferenc.” Mindezek (s persze a kötet fogadtatása: Kolozsi Orsolya, Kovács Krisztina és Száz Pál cikkeinek) fényében talán nem tűnik egészen indokolatlannak, ha Sándor Iván reménykedő fél-sora kapcsán, mely szerint „lesz még olyan irodalomtörténész a fiatalok között, sőt lesz még olyan író” is, aki felfedezi Mándy világának sajátos nyitottságát és empátiáját, én Darvasi Ferencet ajánlom szíves figyelmükbe. Maga az író-szerkesztő ugyanezt nem teheti, és (ismervén legendás szerénységét) bizonyára soha nem is tenné. Én viszont tehetem – és teszem is, mert ha Mándy Iván poétikáján, legendáriumán és emberi példáján keresztül ma is(mét) köztünk van, köztünk lehet, az javarészt Neki köszönhető! (*Corvina*, 2015)

„Hivatalosan nem adhatom ki a mobilszámát..., szóval van önnél papír, tudja írni?”, 2015.03.26.
 „Szóval az úgy volt, hogy szervizbe került a laptopom és nem tudtam feltölteni a dolgokat, szóval visszamenőleg bepótolom!”, 2012.12.03.

